

Zelfevaluierend onderzoek Kunst van Lezen

Eindrapport

8 augustus 2018

Janine Mulder MSc.

Pauline Modderman MSc.

Inhoud

1. Inleiding	1
1.1. Achtergrond	1
1.2. Aanpak	2
1.3. Leeswijzer	3
2. Meerwaarde Kunst van Lezen	3
2.1. Algemeen	3
2.2. Bijdrage aan LEES-doelen	4
3. Ondersteuning	7
3.1. Algemeen	7
3.2. BoekStart	7
3.3. de Bibliotheek op school	8
3.4. Leesbevorderingsnetwerken	9
4. Samenwerking	10
5. Aandachtspunten en thema's voor de toekomst	12
Bijlage I. Gesprekspartners	14
Bijlage II. Bronnen	15

¹ Zie: <http://www.kunstvanlezen.nl/>.

1. Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de achtergrond van het programma Kunst van Lezen en gaan we in op de aanpak van het onderzoek. We sluiten af met een leeswijzer.

1.1. Achtergrond

Kunst van Lezen is een leesbevorderingsprogramma dat in 2008 is gestart. Na de eerste periode van vier jaar is het programma twee keer verlengd, eerst van 2012 tot en met 2015 en vanaf 2016 tot en met 2019 als onderdeel van het actieprogramma Tel mee met Taal.¹ Het jaar 2019 wordt benut als een transitiejaar zodat het ministerie van OCW met gemeenten kan bespreken hoe de aanpak van laaggeletterdheid de komende jaren een verdere impuls kan krijgen.²

Het uitgangspunt van Kunst van Lezen is dat leesbevordering het meest effectief is bij een doorlopend aanbod van ondersteunende en bij het taalonderwijs aansluitende activiteiten. Leesbevorderingsbeleid kan het best worden vormgegeven in structurele en inhoudelijke samenwerking met belangrijke instanties zoals overheden, vakinstellingen, consultatiebureaus en onderwijsinstellingen. Plezier in lezen, bij voorkeur van cultureel waardevolle teksten, is een belangrijk vertrekpunt bij de drie programmalijnen van Kunst van Lezen:

1. BoekStart voor baby's en BoekStart in de kinderopvang;
2. de Bibliotheek op school primair en voortgezet onderwijs;
3. Het opzetten van (boven)lokale (strategische) leesbevorderingsnetwerken.

² Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/03/26/kamerbrief-over-voortgang-actieprogramma-tel-mee-met-taal.pdf>.

Kunst van Lezen is binnen Tel mee met Taal verantwoordelijk voor twee Actielijnen, namelijk 3 (leesbevordering) en 4A (bereik laagtaalvaardige ouders verhogen). Onder Actielijn 3 valt het reguliere programma van Kunst van Lezen. In Actielijn 4A worden experimenten opgezet om via BoekStart (in de kinderopvang) en de Bibliotheek op school meer laagtaalvaardige gezinnen te bereiken.³

Hoofduitvoerder Stichting Lezen en mede-uitvoerder de Koninklijke Bibliotheek vervullen een coördinerende en uitvoerende rol rond Kunst van Lezen, waarbij zij gebruikmaken van de inzet en kennis van experts (zowel uit de eigen organisaties als freelancers) op het terrein van leesbevordering en onderzoek. Het uitvoeren van de activiteiten wordt door basisbibliotheken ondernomen (meer dan 80% voert tenminste een van de programmalijnen uit).

SPN⁴ coördineert de landelijke uitvoering via twee kernteams BoekStart en de Bibliotheek op school. De kernteams staan in nauw contact met coördinatoren van de diverse POI's en de G4 bibliotheken. Alle informatie rond de bouwstenen van de programma's staat vermeld op de sites boekstartpro.nl en prodebibliotheekopschool.nl.

De bibliotheekorganisaties voeren de programma's uit in samenwerking met hun lokale partners zoals gemeenten, peuterspeelzalen, kinderdagverblijven, scholen en jeugdgezondheidszorginstellingen. Nauwe contacten worden onderhouden met landelijke organisaties die een belangrijke rol spelen binnen de diverse programmalijnen zoals VOB, VNG, Actiz, JGZ, NJI, Sociaal Werk NL, Brancheorganisatie Kinderopvang, PO-Raad en VO-raad. Verder wordt afgestemd met Stichting Lezen & Schrijven, CPNB⁵, Schrijverscentrale⁶ en vakorganisaties binnen het boekenvak.

³ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2015). Actieprogramma Tel mee met Taal.

⁴ SPN staat voor Stichting Samenwerkende POI's Nederland. SPN is de organisatie van de gezamenlijke POI's.

Het programma Tel mee met Taal loopt tot eind 2018. Jaarlijks levert Kunst van Lezen een jaarverslag op aan het ministerie van OCW⁷ waarin zij aangeeft welke resultaten zij heeft bereikt per programmalijn. Medio 2018 dient Kunst van Lezen ook een zelfevaluatie op te leveren waarin zij antwoord geeft op de volgende vragen:

- In hoeverre zijn partners van Kunst van Lezen tevreden over de geboden ondersteuning door Kunst van Lezen?
- In hoeverre zijn partners van Kunst van Lezen tevreden over de samenwerking met Kunst van Lezen?

Kunst van Lezen heeft KWINK groep opdracht gegeven om deze zelfevaluatie onafhankelijk uit te voeren. De zelfevaluatie richt zich op de periode 2016-2018. KWINK groep heeft deze zelfevaluatie uitgevoerd in de periode maart-augustus 2018. Het onderzoek heeft geresulteerd in het voorliggende rapport.

1.2. Aanpak

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen zijn de volgende onderzoeksmethoden ingezet:

- **Documentanalyse.** Het onderzoek is gestart met een documentanalyse van bestaand onderzoeksmateriaal over relevante thema's en actuele projecten die lopen binnen Kunst van Lezen. Hiervoor zijn openbare en interne documenten geraadpleegd. In bijlage II is een literatuurlijst opgenomen.
- **Interviews.** De onderzoekers hebben gesproken met 29 verschillende partners van Kunst van Lezen op regionaal en landelijk niveau. In de

⁵ CPNB staat voor Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek.

⁶ Voorheen bekend onder de naam Stichting Schrijvers School Samenleving.

⁷ OCW staat voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

rapportage verwijzen we naar de interviews door aan te geven welke percepties van gesprekspartners afkomstig zijn. In bijlage I is het overzicht van gesprekspartners opgenomen.

Op basis van een analyse van de verzamelde informatie over de meerwaarde, ondersteuning en samenwerking is een presentatie met eerste beelden opgesteld. De presentatie is besproken met Kunst van Lezen waarna de beelden zijn uitgewerkt in deze rapportage.

1.3. Leeswijzer

We beschrijven in hoofdstuk 2 de percepties over de meerwaarde van Kunst van Lezen. Vervolgens gaan we dieper in op de geboden ondersteuning door Kunst van Lezen (hoofdstuk 3) en de samenwerking met Kunst van Lezen (hoofdstuk 4). Hierbij geven we zowel een feitelijke omschrijving als een weergave van de ervaringen van de in het onderzoek geïnterviewde partners van Kunst van Lezen. Tot slot presenteren we in hoofdstuk 5 de in het onderzoek naar voren gekomen aandachtspunten en thema's voor de toekomst. De bijlagen bevatten een overzicht van gesprekspartners (bijlage I) en geraadpleegde bronnen (bijlage II).

⁸ POI staat voor Provinciale Ondersteuningsinstelling.

2. Meerwaarde Kunst van Lezen

In dit hoofdstuk gaan we in op de opvattingen van partners over de meerwaarde van het programma Kunst van Lezen. Eerst beschrijven we de meerwaarde in algemene zin. Daarna gaan we in op de bijdrage van Kunst van Lezen aan de vier pijlers die samen het woord LEES vormen: Leesomgeving, Expertise, Evidentie en Samenwerking. We benoemen per onderdeel een aantal uitdagingen voor de toekomst.

2.1. Algemeen

In het onderzoek zijn de volgende aspecten over de meerwaarde van Kunst van Lezen naar voren gekomen:

- **Landelijk ontwikkeld en wetenschappelijk onderbouwd.** De meerwaarde ligt ten eerste in het feit dat Kunst van Lezen een landelijk, wetenschappelijk onderbouwd programma is. De onderdelen van Kunst van Lezen worden landelijk ontwikkeld en daardoor hoeft het wiel regionaal en lokaal niet opnieuw te worden uitgevonden. Daarnaast heeft het programma meer gewicht door de landelijke ontwikkeling en de wetenschappelijke onderbouwing. Dit helpt bij het betrekken van verschillende partijen. Denk bijvoorbeeld aan het betrekken van gemeenten en provincies door POI's⁸ en het betrekken van scholen door lokale bibliotheken.
- **Evidence-based én praktisch toepasbaar.** Het programma is wetenschappelijke onderbouwd (ofwel evidence-based) én tegelijkertijd ook praktisch toepasbaar. Er is veel waardering voor de producten/

ondersteuningsmaterialen waarmee het programma lokaal direct ingezet kan worden.

- **Leesplezier.** Partijen merken als positief punt op dat Kunst van Lezen zich niet richt op 'moeten lezen', maar juist op het vergroten van leesplezier.
- **Bundeling van programmalijnen.** Kunst van Lezen bestaat onder andere uit de programmalijnen BoekStart (BoekStart voor baby's en BoekStart in de kinderopvang) en de Bibliotheek op school (basis- en voortgezet onderwijs). Door deze bundeling van programmalijnen wordt gewerkt aan een doorgaande leeslijn, waarmee leesplezier daadwerkelijk bevorderd kan worden. Ook kunnen bibliotheken door deze bundeling focus aanbrengen in hun educatieve activiteiten. In plaats van incidentele activiteiten op het gebied van educatie kan worden gewerkt vanuit het overkoepelende programma Kunst van Lezen.
- **Rol van bibliotheken.** Kunst van Lezen heeft tot slot meerwaarde doordat het bibliotheken helpt in hun zoektocht naar hun rol in de maatschappij. Kunst van Lezen heeft ervoor gezorgd dat bibliotheken een duidelijke rol hebben bij leesbevordering. Indicaties die worden genoemd waar de meerwaarde van deze rol uit blijkt, is de stijging van het aantal babyleden en de grotere jeugdcollecties.

2.2. Bijdrage aan LEES-doelen

Kunst van Lezen baseert zich op vier pijlers die samen het woord LEES vormen:

- **Leesomgeving** - aandacht voor een goede collectie die past bij de te bereiken populatie;
- **Expertise** - investeren in deskundigheidsbevordering van zowel bibliotheekmedewerkers als personeel in de kinderopvang en het onderwijs;

- **Evidentie** - brochures, wetenschappelijk onderzoek en monitoring;
- **Samenwerking** - strategische samenwerking is de kern om te bewerkstelligen dat programma's als BoekStart en de Bibliotheek op school niet vrijblijvend maar duurzaam worden uitgevoerd.

Leesomgeving

Kunst van Lezen draagt bij aan een stimulerende leesomgeving door het stimuleren en faciliteren van de inrichting van een fysieke leesomgeving voor kinderen en jongeren op scholen, kinderdagverblijven en in bibliotheken. Een voorbeeld hiervan is de stimuleringsregeling de Bibliotheek op school po. Een deel van de stimuleringsbijdrage die onderdeel is van deze regeling dient gebruikt te worden voor het inrichten van de leesomgeving.⁹ Daarnaast draagt Kunst van Lezen bij aan de stimulerende leesomgeving door het beschikbaar stellen van verschillende materialen die bibliotheken, kinderdagverblijven en scholen kunnen gebruiken bij het inrichten van de leesomgeving. Voorbeelden zijn de boekenkasten in de kleuren van de Bibliotheek op school, banieren maar ook de *Flyer Inrichting en Presentatie* en het *Leesplan Format*. Deze materialen kennen eenheid in huisstijl, zijn praktisch toepasbaar en zorgen ervoor dat professionals direct aan de slag kunnen.

Specifiek voor de leesomgeving op scholen is als uitdaging voor Kunst van Lezen benoemd dat scholen zich er niet altijd van bewust zijn dat een stimulerende leesomgeving niet alleen bestaat uit de fysieke omgeving (zoals het plaatsen van boekenkasten, creëren van leesplaatsen en ophangen van posters), maar dat het team op school ook een rol heeft in het actief motiveren en stimuleren van lezen door kinderen en jongeren.

Expertise

Kunst van Lezen draagt op de volgende manieren bij aan het vergroten van de expertise van professionals:

⁹ Kunst van Lezen (2018). Factsheet Stimuleringsregeling vo 2018.

- **Door het aanbieden van opleidingen, trainingen en cursussen.** Zo is een opleidingshuis ingericht met aanbod voor verschillende typen medewerkers van verschillende doelgroepen. Door Kunst van Lezen ontwikkelde trainingen worden, in de regel door trainers vanuit de bibliotheken, structureel aangeboden aan bibliotheekpersoneel en pedagogisch medewerkers in de kinderopvang. Voorbeelden van trainingen voor de Bibliotheek op school zijn de cursus *Open Boek* en de cursus *Lezen in het vmbo, dat werkt!* Een voorbeeld van een opleiding die Kunst van Lezen aanbiedt is de opleiding tot *Leesconsulent*.
- **Door aandacht te vragen voor leesbevordering, BoekStart en de Bibliotheek op school in bestaande opleidingen.**
 - Zo heeft Kunst van Lezen vier pilots opgezet op mbo-scholen waaronder de een pilot bij ROC Midden Nederland. De pilot is enerzijds gericht op lezen en eigen leesvaardigheid van studenten van de opleiding Pedagogisch Werk en Onderwijsassistent (PWO). Anderzijds besteedt de pilot aandacht aan voorlezen in het beroepsgerichte deel van het curriculum van de opleiding PWO.
 - Ook heeft Kunst van Lezen drie pabo-pilots opgezet (in Leeuwarden, Enschede en Rotterdam) en zijn vijf nieuwe pilots in voorbereiding. In de pabo-pilots wordt onder andere aandacht besteed aan een structurele plek voor leesbevordering binnen het curriculum van pabo's, het onder de aandacht brengen van de Bibliotheek op school en het belang van lezen bij de opleidingsdocenten van de betrokken pabo's.
- **Door het beschikbaar stellen van kennis en het faciliteren van het uitwisselen van kennis.** Kunst van Lezen biedt tal van ondersteuningsmiddelen aan (zie hoofdstuk 3) en faciliteert het uitwisselen van kennis, bijvoorbeeld op de landelijke monitordag.

Met bovenstaande activiteiten van Kunst van Lezen wordt bewustzijn over het belang van lezen gecreëerd bij professionals. In de gesprekken is genoemd dat dit

voornamelijk van belang is voor pedagogisch medewerkers.

Bibliotheekmedewerkers en leraren zijn zich vaker al bewust van het belang van lezen. Daarnaast geven gesprekspartners aan dat de genoemde activiteiten van Kunst van Lezen ook het gedrag van professionals beïnvloedt. Een genoemd voorbeeld is dat pedagogisch medewerkers meer gaan voorlezen na het volgen van een training.

In het onderzoek is een aantal uitdagingen genoemd voor het vergroten van de expertise van professionals. Zo is genoemd dat meer *blended learning* toegepast zou kunnen worden in trainingen, bijvoorbeeld door videocolleges aan te bieden. Daarnaast is genoemd dat deelname aan trainingen soms beperkt is. Verder merken gesprekspartners op dat bepaalde vaardigheden van bibliotheekmedewerkers verder vergroot kunnen worden (ondanks reeds aangeboden ondersteuning hierop). Het gaat dan om het benaderen van (met name) vo-scholen en het geven van uitleg aan scholen over het verdienmodel van de Bibliotheek op school en het gebruik van de monitor. Het gebruik van de monitor wordt nu soms gepresenteerd als 'iets dat erbij hoort', in plaats van een instrument om doelen te stellen en effecten te bereiken. Tot slot is genoemd dat de Bibliotheek op school meer effect kan hebben als het hele team op een school getraind wordt, in plaats van één of twee leraren. Kunst van Lezen merkt daarbij op dat scholen zelf keuzes maken over wie de trainingen volgt.

Evidentie

Kunst van Lezen draagt op de volgende manieren bij aan de evidentie:

- **Door onderzoek en vervolgonderzoek te laten uitvoeren.** Bijvoorbeeld:
 - Onderzoek BoekStart op Termijn – Vrije Universiteit (gestart medio 2016);
 - Evaluatieonderzoek de Bibliotheek op school po - Vrije Universiteit (gestart december 2016);

- Evaluatieonderzoek de Bibliotheek op school vo - Vrije Universiteit (gestart januari 2017);
- Effectonderzoek Voorleesexpress – Erasmus Universiteit Rotterdam (gestart medio 2017).
- **Door publicaties up-to-date te houden.** Bijvoorbeeld de update van de brochure *Meer voorlezen, beter in Taal*. Partijen zijn tevreden over het feit dat de informatie van Kunst van Lezen steeds bijgehouden en vernieuwd wordt.
- **Met de Monitor BoekStart en de monitors de Bibliotheek op school.** De landelijke rapportages van de monitors geven op geaggregeerd niveau inzicht in de effecten van de programma's. Op lokaal niveau geeft de monitor per school inzicht in hoe het staat met het leesklimaat en de leesresultaten.
- **Door de uitkomsten van onderzoeken en de monitor breed te delen in het veld.** Dit doen ze door middel van bijeenkomsten, via de *Leesmonitor* en middels publicaties (zoals de *Stichting Lezen-reeks*).

Met bovenstaande activiteiten zorgt Kunst van Lezen voor een legitimering en onderbouwing van het programma, bijvoorbeeld richting partijen in het onderwijsveld en richting beleidsmakers (ministerie, provincies en gemeenten).

Uitdagingen die genoemd zijn in het kader van de evidentie zijn ten eerste dat de *Monitor de Bibliotheek op school* niet altijd structureel wordt ingevuld, waardoor klassen of groepen beperkt gevolgd kunnen worden. Dit doet ook afbreuk aan de waarde van de cijfers op geaggregeerd niveau. Ten tweede kunnen scholen nog meer gebruik maken van de monitors voor het stellen van doelen en het bepalen van de juiste acties om die doelen te bereiken. Voor beide uitdagingen geldt dat is genoemd dat hier met name een rol ligt voor bibliotheken om goede uitleg te geven en vervolgens voor scholen om dit uit te voeren.

Samenwerking

Kunst van Lezen draagt bij aan strategische samenwerking door goed gebruik te maken van de bestaande infrastructuur van SPN, waarbij POI's vervolgens bibliotheken ondersteunen. Door gebruik te maken van deze structuur wordt input vanuit de bibliotheken teruggekoppeld aan de kernteams BoekStart en de Bibliotheek op school bij SPN. Andersom wordt wat landelijk in de kernteams wordt ontwikkeld via de POI's lokaal uitgezet.

Ook door het inzetten van stimuleringsregelingen draagt Kunst van Lezen bij aan strategische samenwerking, door het stellen van voorwaarden voor samenwerking in de regeling. Zo is een voorwaarde voor de stimuleringsregeling voor de Bibliotheek op school dat de school en de bibliotheek een schriftelijke samenwerkingsovereenkomst sluiten.¹⁰

Een uitdaging betreffende strategische samenwerking is de samenwerking op lokaal niveau. Ten eerste zijn vanuit bibliotheken vaak bibliotheekmedewerkers betrokken bij de programma's van Kunst van Lezen. Zij zijn de personen die bijvoorbeeld naar bijeenkomsten komen. Dit terwijl vaak ook een taak ligt bij directeuren, omdat zij een taak hebben om lokaal het netwerk te vormen. Ten tweede hebben bibliotheken door verkleinde formatie soms beperkt tijd om samenwerking in lokale netwerken op te zetten.

¹⁰ Kunst van Lezen (2018). Factsheet Stimuleringsregeling vo 2018.

3. Ondersteuning

Bij dit onderdeel kijken we naar de vormen van ondersteuning die Kunst van Lezen aanbiedt aan haar partners. We maken onderscheid tussen de verschillende materialen en middelen die Kunst van Lezen aanbiedt zoals promotiematerialen, monitor, brochures, opleidingen, website, stimuleringsregeling en factsheets.

3.1. Algemeen

Partners zijn over het algemeen zeer tevreden over de ondersteuning die Kunst van Lezen biedt. De materialen waar partners behoefte aan hebben zijn in ruime mate aanwezig. De ondersteuning wordt gezien als omvangrijk.

Daarnaast roemen partners de grote variëteit in ondersteuning. Veel genoemde voorbeelden zijn bijeenkomsten zoals de landelijke monitordagen, de brochures en materialen zoals de toolkit en de website.

Een ander positief punt is dat de ondersteuning wordt afgestemd op de behoeften van de partners. Verzoeken van partners voor aanvullende of aangepaste materialen worden actief opgepakt door Kunst van Lezen.

Tot slot zijn geen aanvullende ondersteuningsbehoeften gevonden, maar enkel wensen voor verbeteringen van de reeds bestaande materialen of middelen.

¹¹ Kunst van Lezen (2017). Feitenrelaas.

¹² Kunst van Lezen (2017). Feitenrelaas.

3.2. BoekStart

Om lezen met baby's te stimuleren heeft BoekStart een koffertje ontwikkeld waarin twee boekjes plus informatiemateriaal over voorlezen aan baby's inzitten.¹¹ Het *BoekStartkoffertje* is het meest bekende ondersteuningsmiddel dat door vrijwel alle gesprekspartners direct wordt benoemd. Het koffertje is hét gezicht van BoekStart en helpt ook bij de uitstraling van het programma naar de buitenwereld, zoals gemeenten. Zo noemt een gesprekspartner ter illustratie: *'Er is niet één wethouder in Nederland die nog nooit een BoekStartkoffertje heeft uitgereikt'*.

Naast het *BoekStartkoffertje* wordt door gesprekspartners ook gebruik gemaakt van andere materialen voor het stimuleren van de leesomgeving, zoals banners in de bibliotheek.

De *Monitor BoekStart in de kinderopvang* heeft als voornaamste doel de voorleesomgeving en het gedrag van pedagogisch medewerkers rondom leesbevordering in beeld te brengen. Daarnaast levert de monitor informatie over beleid en organisatie in de kinderopvangorganisatie rondom BoekStart in de kinderopvang.¹² Kunst van Lezen organiseert landelijke monitordagen rondom de *Monitor BoekStart in de Kinderopvang*. Deze bijeenkomsten worden door gesprekspartners als inspirerend en leerzaam ervaren. Daarnaast is het prettig dat door de bijeenkomsten een netwerk is opgebouwd waarin kennis en ervaringen worden uitgewisseld.

De stimuleringsgelden voor BoekStart in de kinderopvang worden ingezet om de leesomgeving te verbeteren en pedagogisch medewerkers te trainen en te faciliteren.¹³ In de voorwaarden voor de regeling is, sterker dan voorheen, ingezet op de matching van gelden zodat lokale partijen ook zelf een stimuleringsbedrag

¹³ Kunst van Lezen (2015). Kunst van Lezen binnen Tel mee met Taal 2016 – 2018. Actielijn 3 & Actielijn 4A.

ter beschikking stellen. In gesprekken wordt een enkele keer gerefereerd naar de gewijzigde voorwaarden die ervoor zorgen dat het lastiger is om in aanmerking te komen voor de gelden.

Een laatste punt dat naar voren komt bij de ondersteuning van BoekStart is dat gesprekspartners positief zijn over het gebruik van dezelfde **bouwstenen**¹⁴ als bij de Bibliotheek op school. Dat zorgt voor overzicht en ordening van de inhoud van BoekStart voor de coördinatoren.

Over de andere materialen zijn geen opvallendheden naar boven gekomen in het onderzoek.

3.3. de Bibliotheek op school

Net als bij BoekStart zijn over de ondersteuning voor de Bibliotheek op school geen verzoeken gedaan voor aanvullende ondersteuning, maar wel voor verbetering van de huidige ondersteuning.

De bouwstenen voor de aanpak zijn een belangrijke basis voor de Bibliotheek op school. Als het gaat om ondersteuning bij de Bibliotheek op school wordt de *toolkit* vaak in positieve zin genoemd. De toolkit voor de Bibliotheek op school is omvangrijk gevuld.

Verbeterpunten voor de ondersteuning worden genoemd over de opleidingen en trainingen. Er is vraag naar het meer gebruik maken van ‘*blended learning*’, bijvoorbeeld door het aanvullen van trainingen met digitale middelen zoals videocolleges. Ook is behoefte aan opleidingen op maat. Voor de training van

onderwijsspecialist wordt genoemd dat het soms lastig is om de aansluiting te vinden tussen de vraag van bibliotheken en het aanbod van onderwijsinstellingen. Dat zorgt soms voor een gebrek aan deelnemers.

Een instrument om de kwaliteit en effectiviteit van de Bibliotheek op school in kaart te brengen en te verbeteren, is de *Monitor de Bibliotheek op school primair onderwijs* en de *Monitor de Bibliotheek op school vmbo*.¹⁵ De monitors worden gebruikt om inzicht te geven in hoe het staat met het leesklimaat en de leesresultaten binnen de deelnemende scholen. Bibliotheken bespreken de uitkomsten van de monitors op lokaal niveau. De monitors zijn bedoeld om de dialoog tussen bibliotheek en school op gang te brengen over de vraag op welke activiteiten het komende schooljaar ingezet gaat worden om de aandacht voor leesbevordering op een hoger niveau te krijgen binnen de scholen.¹⁶ Het invullen en gebruik maken van de monitors is een verbeterpunt dat veel is genoemd in de gesprekken (zie ook paragraaf 2.2). Kunst van Lezen voert momenteel 19 intensieve pilots uit op 12 basisscholen en 7 vmbo-scholen om te zorgen dat op basis van de monitor bibliotheken en scholen aan de slag gaan met de resultaten.

Kunst van Lezen is sinds 2012 kleinschalig begonnen met het proefsgewijs introduceren van de *Bibliotheek op school in het voortgezet onderwijs* bij het vmbo.¹⁷ Het vinden van aansluiting van bibliotheken bij scholen in het vo blijft volgens gesprekspartners een uitdaging. Bibliotheken hebben behoefte aan ondersteuning op dit vlak over hoe zij scholen kunnen benaderen en hoe de Bibliotheek op school vo in de praktijk werkt. Hier is een begin mee gemaakt door het instellen van een werkgroep met vier regiocoördinatoren, medewerkers van Kunst van Lezen, Stichting Lezen en de KB¹⁸ onder leiding van SPN. Vervolgens

¹⁴ De bouwstenen van de Bibliotheek op school zijn Netwerk & Beleid, Expertise, Collectie, Lees- en mediaplan, Activiteiten, Monitor, Logistiek, Exploitatie, Marketing & Communicatie.

¹⁵ Kunst van Lezen (2017). Feitenrelaas.

¹⁶ Kunst van Lezen (2015). Kunst van Lezen binnen Tel mee met Taal 2016 – 2018. Actielijn 3 & Actielijn 4A.

¹⁷ Kunst van Lezen (2015). Kunst van Lezen binnen Tel mee met Taal 2016 – 2018. Actielijn 3 & Actielijn 4A.

¹⁸ KB staat voor Koninklijke Bibliotheek.

gaat gewerkt worden aan het instellen van vier regionale teams (onder leiding van de regiocoördinatoren).

Er zijn geen specifieke opvattingen gehoord over de stimuleringsgelden, de Bibliotheek op school en de exploitatie van de Bibliotheek op school.

3.4. Leesbevorderingsnetwerken

De leesbevorderingsnetwerken zijn de schil om de programmaonderdelen BoekStart en de Bibliotheek op school. De netwerken dragen bij aan het structureel en duurzaam verankeren van de programmaonderdelen binnen zoveel mogelijk bibliotheken, kinderopvang- en onderwijsinstellingen.¹⁹ Het is volgens Kunst van Lezen van belang om eerst afspraken te maken in het netwerk tussen bijvoorbeeld bibliotheken en gemeenten voordat aan de slag kan worden gegaan. Actieve, structurele netwerkvorming is op alle niveaus relevant, van strategisch tot beleidsmatig en uitvoerend niveau.

Dit derde onderdeel is bij een groot deel van de gesprekspartners minder tot niet bekend. Veel gesprekspartners kennen de term leesbevorderingsnetwerk niet, maar blijken vervolgens in het gesprek wel zitting te nemen in een leesbevorderingsnetwerk. Gesprekspartners merken op dat bij dit onderdeel ook minder zichtbaar is wat de resultaten van Kunst van Lezen zijn omdat dit minder tastbaar is.

In de gesprekken blijkt wel dat het merendeel van de bibliotheken in de uitvoering werkt met partners zoals scholen en kinderopvangorganisaties rondom de programmaonderdelen van Kunst van Lezen. Kunst van Lezen denkt actief mee bij het stimuleren van leesbevorderingsnetwerken als om hulp wordt

gevraagd. Ze heeft een groot netwerk waar gebruik van wordt gemaakt en draagt zorg voor het verbinden van de juiste personen, bijvoorbeeld bij de organisatie van bijeenkomsten.

In het volgende hoofdstuk gaan we nader in op de leesbevorderingsnetwerken.

¹⁹ Kunst van Lezen (2015). Kunst van Lezen binnen Tel mee met Taal 2016 – 2018. Actielijn 3 & Actielijn 4A.

4. Samenwerking

In dit onderdeel beschrijven we met welke partijen Kunst van Lezen samenwerkt, hoe de samenwerking is vormgegeven en hoe deze samenwerking wordt ervaren door partners. We hebben in het hoofdstuk geen onderscheid gemaakt tussen de drie programmaonderdelen - de Bibliotheek op school, BoekStart en leesbevorderingsnetwerken - aangezien er in het onderzoek geen opvallende verschillen naar voren gekomen zijn betreffende de samenwerking.

Feitelijke beschrijving

We starten met een feitelijke beschrijving van de samenwerking. We maken onderscheid tussen drie verschillende vormen van samenwerking. De samenwerking binnen Kunst van Lezen (tussen de KB en Stichting Lezen) is buiten beschouwing gelaten.

1. Kunst van Lezen en coördinatoren POI's, G4-bibliotheken en SPN

- Elke provincie en grote stadsbibliotheek kent een contactpersoon voor bibliotheken. Bibliotheken kunnen daar terecht voor informatie, ondersteuningsvragen en de inloggegevens voor de toolkit. Scholen en gemeenten gaan voor informatie naar hun lokale bibliotheek.²⁰
- De contactpersoon kan coördinator zijn van zowel BoekStart als de Bibliotheek op school po en vo maar er kunnen ook verschillende contactpersonen zijn.

²⁰ Zie: <https://pro.debibliotheekopschool.nl/contact/coördinatoren.html>.

²¹ Zie: <https://www.debibliotheekopschool.nl/wat.html>.

²² Kunst van Lezen (2015). Kunst van Lezen binnen Tel mee met Taal 2016 – 2018. Actielijn 3 & Actielijn 4A.

²³ VOB staat voor Vereniging van Openbare Bibliotheken.

- Daarnaast is er een landelijk kernteam bestaande uit een deel van de coördinatoren en een projectleider vanuit SPN.²¹
- Op regionaal niveau kan er tevens sprake zijn van een kernteam met coördinatoren van bibliotheken.
- Sinds het najaar van 2013 heeft SPN de uitvoering van de Bibliotheek op school po voor rekening genomen. In de zomer van 2015 volgde de Bibliotheek op school vo. Sinds het najaar van 2016 verzorgt SPN ook de landelijke uitvoering van BoekStart. SPN verzorgt bijvoorbeeld de organisatie van opleidingen, ondersteunt bij de monitor, zorgt voor de verzending van de nieuwsbrief en houdt de website bij.²²

2. Kunst van Lezen en samenwerkingspartners als Stichting Lezen & Schrijven, CPNB en Stichting Kinderpostzegels

- In 2012 is de Leescoalitie opgezet, een samenwerking tussen Stichting Lezen, Stichting Lezen & Schrijven, KB, CPNB, VOB²³ en het Literatuurmuseum/ Kinderboekenmuseum. De Leescoalitie wil de leescultuur versterken in al zijn facetten: van het terugdringen van laaggeletterdheid tot het stimuleren van mensen tot het lezen van literatuur.²⁴
- Op landelijk niveau hebben de KB, Stichting Lezen en Stichting Lezen en Schrijven in juni 2016 een intentieverklaring getekend om gezamenlijk richting te geven aan de uitvoering van Tel mee met Taal om laaggeletterdheid te voorkomen en te bestrijden.²⁵
- Stichting Kinderpostzegels verstrekt projectsubsidies aan Stichting Lezen ten behoeve van leesbevordering op de Bibliotheek op school-scholen in krimpgebieden.²⁶

²⁴ Zie: <http://leescoalitie.nl/>.

²⁵ Kunst van Lezen (2018). Stand van zaken Kunst van Lezen november 2017.

²⁶ Kunst van Lezen (2015). Kunst van Lezen binnen Tel mee met Taal 2016 – 2018. Actielijn 3 & Actielijn 4A.

3. Kunst van Lezen en opdrachtnemers (zoals Biblionet Enschede, Buro Extern, Desan, Avans, ROC Midden-Nederland)

- Biblionet Enschede heeft een bestelportal ingericht waar bibliotheken materialen en brochures rond de Bibliotheek op school kunnen bestellen.
- Desan voert de landelijke monitors BoekStart en de Bibliotheek op school uit en verwerkt de data van de lokale monitors.
- Buro Extern draagt zorg voor de productie en levering van de BoekStartkoffertjes, houdt zich bezig met de opslag, het inpakken en het verzenden van de koffertjes en verzorgt de distributie van banners en informatie.
- Avans en ROC Midden-Nederland verzorgen de trainingen *Onderwijsspecialist* en de opleiding tot *Leesconsulent*.

Ervaringen van partners

De samenwerking met Kunst van Lezen wordt door alle in het onderzoek gesproken partijen als zeer positief ervaren. De samenwerking is constructief, open en ambitieus. Gesprekspartners geven aan dat Kunst van Lezen doelgericht werkt en niet bang is om ambitieuze doelen te formuleren en daarnaartoe te werken.

Kunst van Lezen zoekt actief de verbinding met (wetenschappelijk) onderzoek op en heeft inmiddels een breed netwerk van wetenschappers om zich heen verzameld.

Een ander positief punt is dat de samenwerkingen worden gerealiseerd vanuit een visie en een integrale aanpak. Een voorbeeld is de subsidie die wordt ontvangen van Stichting Kinderpostzegels. Men ervaart dat dit niet alleen een subsidie is die wordt ontvangen voor de realisatie van boekenkasten, maar dat de subsidie een bijdrage levert aan het gehele programma van Kunst van Lezen én het zorgt voor het betrekken van scholen. De samenwerkingsrelaties worden verder als wederkerig ervaren.

5. Aandachtspunten en thema's voor de toekomst

In dit hoofdstuk gaan we in op aandachtspunten en thema's voor de toekomst die in het onderzoek naar voren zijn gekomen.

- **Doorontwikkelen van het programma.** In het onderzoek is verschillende malen genoemd dat het programma Kunst van Lezen in een volgende fase terechtkomt. In de eerste fase is veel aandacht besteed aan het overtuigen van allerlei partijen van het belang van het programma. Inmiddels is er een breed gedragen overtuiging over het belang van het programma Kunst van Lezen. Er is ruimte voor verdieping van het programma. Onderdeel hiervan is dat het van belang is dat het programma interessant blijft, ook voor partners die al langer betrokken zijn bij het programma (en die bijvoorbeeld bezig zijn met innoveren).
- **Betrokkenheid van grote steden.** Drie grote steden (Amsterdam, Den Haag en Utrecht) kiezen voor een eigen invulling van hun educatieve activiteiten en gebruiken niet het complete pakket van Kunst van Lezen. Het gaat dan met name om de Bibliotheek op school. In het onderzoek is genoemd dat het wel belangrijk is dat de grote steden aangehaakt blijven, om zoveel mogelijk kinderen en jongeren met de programma's te bereiken. Kunst van Lezen geeft aan dat ze in de toekomst een aanpak de Bibliotheek op school voor agglomeraties wil ontwikkelen.

- **Bereik.** Een perceptie die in het onderzoek is geuit, is dat met de onderdelen van Kunst van Lezen nog meer ingezet kan worden op kinderen uit laagtaalvaardige gezinnen. Hiermee kunnen bibliotheken een grotere rol pakken in het voorkomen van laaggeletterdheid.
- **De relatie tussen curatie en preventie.** Met de uitbreiding van Kunst van Lezen naar voortgezet onderwijs vindt volgens sommige partners een verschuiving plaats van curatie naar preventie. Het is belangrijk dat curatie en preventie op elkaar afgestemd blijven, zodat effectief geopereerd kan worden. Kunst van Lezen heeft samen met SPN reeds een start gemaakt met het beter afstemmen van curatie en preventie. In het voorjaar van 2017 is door Kunst van Lezen een opdracht verstrekt aan twee adviseurs om goede voorbeelden van de verbinding preventie-curatie helder in kaart te brengen.²⁷ Begin 2018 zijn de adviseurs bij twee bibliotheken aan de slag gegaan om de voorbeelden in de praktijk uitvoering te geven.
- **Borgen van kwaliteit op lokaal niveau.** De programma's van Kunst van Lezen moeten uiteindelijk lokaal uitgevoerd worden. De borging van de kwaliteit op lokaal niveau is dan ook een blijvend aandachtspunt voor Kunst van Lezen. De voorgenomen certificering van de educatieve dienstverlening van bibliotheken is een positief voorbeeld dat is genoemd dat bijdraagt aan het borgen van kwaliteit op lokaal niveau.²⁸
- **Afhankelijkheid van personen.** Voor het voortzetten van de succesvolle samenwerkingen is een risico dat het programma in sterke mate afhankelijk is van personen. Dat geldt voor de programmacoördinator maar ook voor de coördinatoren bij POI's en bibliotheken. De vraag is in hoeverre hier maatregelen voor zijn getroffen bij de organisaties. De

²⁷ Feitenrelaas Kunst van Lezen – september 2017.

²⁸ Feitenrelaas Kunst van Lezen – september 2017: *In 2017 is de directeur van het SCOB (Stichting Certificering Openbare Bibliotheken) begonnen met het opstellen van een certificeringstraject voor*

educatieve dienstverlening en basisvaardigheden (taalhuizen) in aansluiting op het reguliere certificeringstraject bij vestigingen. Er is een stuur- en werkgroep ingesteld. Stichting Lezen, de KB en Stichting Lezen & Schrijven zijn betrokken in zowel stuur- als werkgroep.

sterke afhankelijkheid van personen hangt ook samen met het feit dat het programma tijdelijk van aard is en dit gevolgen heeft voor de mogelijkheden om invulling te geven aan vaste krachten.

- **Structurele borging van programma.** Kunst van Lezen is een tijdelijk programma. Voor de effectiviteit van het programma zou het waardevol zijn als het structureel geborgd zou worden. Gesprekspartners hebben uiteenlopende uitspraken gedaan over hoe de structurele borging ingevuld zou moeten worden. Sommigen geven de voorkeur aan het onderbrengen van Kunst van Lezen bij Stichting Lezen. Andere partijen geven aan dat het programma meer structureel geborgd zou kunnen worden als de directie Primair Onderwijs van het ministerie van OCW meer aangehaakt zou worden. Anderzijds is ook aangegeven dat er juist meerwaarde is in het behouden van een los programma onder de directie Cultuur en Media van het ministerie van OCW, aangezien hiermee ook minder risico is dat de aandacht voor het programma verslapt.
- **Voeling houden met de praktijk.** In het onderzoek is genoemd dat het belangrijk is dat Kunst van Lezen voeling blijft houden met de praktijk, door signalen te blijven ophalen bij POI's en bibliotheken.

Tot slot zijn er in het onderzoek een aantal suggesties gedaan voor thema's waar Kunst van Lezen zich nog intensiever of aanvullend op zou kunnen inzetten:

- Ouderbetrokkenheid;
- Verbinding leggen met digitaal lezen;
- Link leggen met inburgering;
- de Bibliotheek op school vo (met name de hoogste klassen vmbo en havo en vwo);
- Negatieve leesmotivatie/ leesweerstand;
- Meertaligheid bij kinderen;
- Leesbevordering in een lastige context (zoals taalarme gezinnen).

Bijlage I. Gesprekspartners

Organisatie	Gesprekspartner
Landelijke partners	
Avans Hogeschool	Marijntje Klompmakers
Buro Extern	Sonja van Duin en Olav Oosterbaan
CPNB	Esther Scholten
Desan	Karin Rutten
Forte Fianté	Stieneke Eising
Ministerie van OCW	Iris de Graaf en Anita Groeneveld
ROC Midden Nederland	Hannie van Beers
Sardes	Kees Broekhof
Stichting Kinderpostzegels	Ingrid van Veen
Stichting Lezen & Schrijven	Arjan Beune en Michelle Buitenhuis
Thomas van Dalen Advies	Thomas van Dalen
Vereniging van Nederlandse Gemeenten	Jamil Jawad
VOB	Francien van Bohemen
Vrije Universiteit Amsterdam	Roel van Steensel

POI's/ SPN	
Biblionet Drenthe	Joke Kasemier-Bedeker
Biblionet Drenthe/ SPN	Gerard Meijer
Biblionet Groningen	Gonny Apol en Anneke Tiddens
Biblionet Groningen/ SPN	Henk Pilon
Bibliotheekservice Fryslân	Jillian Kloosterman en Janneke Straatsma
BiSC Utrecht	Mieke van der Meij
Cubiss	Elly Cuijpers en Christien Osinowo
Rijnbrink/ SPN	Tineke van Ham
Rijnbrink	Iris Messing-Meuleman en Linda Voortman
SPN/ Bibliotheek Hengelo	Astrid van Dam
ProBiblio	Dia Wesseling en Barbara van Walraven
ZB Planbureau en Bibliotheek van Zeeland	Sjannie Mes-Meijns en Hannie Bruijnooge
Bibliotheeken	
Bibliotheek Den Haag	Saskia Kuus
Bibliotheek Utrecht	Isolde Vega
Bibliotheek Rotterdam	Willy Hoogenboom

Bijlage II. Bronnen

- Kunst van Lezen (2018). Factsheet Stimuleringsregeling vo 2018.
- Kunst van Lezen (2018). Stand van zaken Kunst van Lezen november 2017.
- Kunst van Lezen (2017). Feitenrelaas.
- Kunst van Lezen (2015). Kunst van Lezen binnen Tel mee met Taal 2016 – 2018. Actielijn 3 & Actielijn 4A.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2015). Actieprogramma Tel mee met Taal.
- Websites:
 - <http://www.kunstvanlezen.nl/>
 - <https://pro.debibliotheekopschool.nl/contact/coördinatoren.html>
 - <https://www.debibliotheekopschool.nl/wat.html>
 - <http://leescoalitie.nl/>

KWINK
GROEP

Nassaulaan 1
2514 JS Den Haag

+31 (0)70 359 6955
info@kwinkgroep.nl
www.kwinkgroep.nl